Prikaz

https://doi.org/10.18485/fdu_zr.2025.48.10

Sara Nikolić[1]
Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet u Beogradu

332.1(082)(049.32)
352(082)(049.32)
COBISS.SR-ID 182652937

ZAJEDNICA, PROSTOR I SAMOUPRAVA

(ur. Nina Mihaljinac i Sonja Jankov, *Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom / Empowering Participation in Culture and Architecture: Activating Public Resources for and with Community*, Beograd: Fakultet dramskih umetnosti, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, 2025)

Zbornik *Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi: aktiviranje javnih resursa za i sa zajednicom* okuplja raznovrstan tim istraživačica, praktičarki i aktivistkinja koje su tokom trogodišnjeg projekta *EPICA*, finansiranog od Fonda za nauku Republike Srbije, nastojale da preispitaju pojam, praksu i politiku participacije iz ugla svojih disciplina.

Urednice, Nina Mihaljinac i Sonja Jankov, u uvodu promišljaju teorijske i praktične izazove definisanja „participacije" u interdisciplinarnom okviru. Prvobitni pokušaj da se formuliše zajednička teorijska osnova ubrzo je napušten u korist pluralističkog i polifonog pristupa, u kojem svaka istraživačka podgrupa artikuliše sopstveno razumevanje participacije. Ova odluka, iako je proizvela određenu fragmentarnost, odražava demokratski i dijaloški duh samog projekta.

Centralni cilj projekta *EPICA* bio je ispitivanje i aktiviranje participativnih modela upravljanja javnim resursima „za zajednicu i sa njom", kroz kombinaciju teorijskog istraživanja, mapiranja i participativnog akcionog istraživanja. Sonja Jankov u uvodnom poglavlju daje sažet, ali obuhvatan pregled projekta, pozicionirajući ga u kontekst postsocijalističkih transformacija u regionu i

1 sara.nikolic@ifdt.bg.ac.rs; ORCID 0000-0001-6478-7680

evropskih politika participacije i održivog razvoja (poput Agende UN 2030, Faroske i Arhuske konvencije, te EU urbane agende).

Monografija je strukturirana u tri celine:

1. Teorijska i kontekstualna istraživanja, koja preispituju pojam participacije kroz transdisciplinarni dijalog između studija kulture, arhitekture, političke filozofije i teorije umetnosti;
2. Studije slučaja, koje dokumentuju participativne prakse iz različitih konteksta u Srbiji, od aktivizma na Savskom keju i otpora izgradnji mini-hidroelektrana u selu Topli Do, do participativnih procesa u zaštiti baštine u Baču i Almaškom kraju, kao i umetničkih i zdravstveno-socijalnih inicijativa;
3. Participativno akciono istraživanje realizovano kroz eksperiment „Živa laboratorija" i pokušaj aktiviranja prostora Mesne zajednice *Sava* u bloku 45 na Novom Beogradu kao društveno-kulturnog centra.

Studije slučaja predstavljaju najdinamičniji segment knjige, jer dokumentuju kako se participacija u praksi rađa iz svakodnevnih borbi za prostor, resurse i priznanje. Posebno su upečatljive analize višegodišnjeg delovanja aktivista Savskog keja i meštana sela Topli Do, koji su uspeli da zaustave izgradnju ekološki štetnih mini-hidroelektrana. Ovi primeri – a naročito u kontekstu protesta 2024/2025, zborova i blokada – podsetnik su na transformativni potencijal samoorganizovanja u uslovima urušenog poverenja u institucije i ograničene institucionalne odgovornosti.

Niz poglavlja usmerava pažnju čitalaca na dugoročne procese participativnog upravljanja kulturnim pejzažima, odnose zajednice i okruženja, te etičke dimenzije društvenog angažmana. Posebno se izdvaja poglavlje Višnje Kisić, Gorana Tomke i Sanje Iguman Glušac posvećeno „više-nego-ljudskom" svetu u Bloku 45, koje kroz perspektivu posthumanističke teorije i ekološke etike otvara novo polje promišljanja participacije. Umesto da je sagledaju isključivo kao društvenu ili političku kategoriju, autori je razumeju kao mrežu odnosa koja uključuje materijalne, prostorne i ne-ljudske aktere. Ovaj teorijski pomak značajno proširuje pojam zajednice i doprinosi razumevanju participacije kao ontološki i afektivno ukorenjenog procesa.

Iako napisana u akademskom stilu, knjiga je jasno strukturirana i pristupačna široj stručnoj javnosti: istraživačima, praktičarima, aktivistima i donosiocima odluka u oblasti kulture i urbanizma. Autori i autorke uspešno povezuju

teorijska promišljanja s terenskim i iskustvenim uvidima, čime je postignuta ravnoteža između analitičkog i interpretativnog pristupa. Poseban doprinos publikacije leži u bogatom empirijskom materijalu – mapama, upitnicima i vizuelnoj dokumentaciji – koji joj daje i dodatnu metodološku vrednost. Dvojezično izdanje, s naslovima i apstraktima na engleskom jeziku, dodatno olakšava međunarodnu vidljivost i razmenu iskustava.

Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi donosi važan doprinos savremenim raspravama o participativnom upravljanju i javnim dobrima. Zbornik je naročito relevantan za istraživače postsocijalističkih gradova i nasleđa samoupravnog socijalizma. U tom kontekstu, posebno vredan aspekt zbornika jeste temeljna pravna i institucionalna analiza koju nude Aleksandar Mijailović i Milica Kočović De Santo, jer postavlja informativan okvir za razumevanje praktičnih primera predstavljenih u ostalim poglavljima. Njihov doprinos jasno povezuje teorijske ambicije projekta s konkretnim mogućnostima institucionalizacije participacije u oblasti kulture, planiranja i upravljanja prostorom. Pored toga, ova publikacija biće od velike koristi istraživačima i studentima sociologije, antropologije, politikologije, arhitekture i urbanizma, ali i aktivistima, planerima pa čak i nekim budućim lokalnim samoupravama u potrazi za modelima uključivanja meštana u procese odlučivanja. Naročito vredan metodološki doprinos čitavog projekta, a time i ove publikacije, predstavlja primena modela participativnog akcionog istraživanja u domaćem kontekstu, što je retkost u društvenim naukama u Srbiji.

Međutim, najveća snaga ove publikacije leži u interdisciplinarnosti i samorefleksiji: autori i autorke otvoreno razmatraju sopstvene pozicije moći, institucionalne privilegije i etičke dileme koje proizlaze iz akcionog istraživanja. Kako primećuje Mihaljinac, svesnost o ovoj asimetriji između istraživača i učesnika zajednice čini jedan od najvrednijih uvida projekta EPICA. Slabija strana knjige leži u nedostatku snažnije teorijske sinteze koja bi objedinila različite pristupe. Ipak, urednički izbor da se sačuva pluralnost glasova može se tumačiti i kao dosledno sprovođenje participativnog principa – knjiga, poput projekta koji predstavlja, odbija da uspostavi jedinstveni autoritet nad značenjem „participacije".

Umesto da participaciju predstavi kao stabilan koncept ili unapred zadati model, *Osnaživanje participacije u kulturi i arhitekturi* performira je kao proces pregovaranja, eksperimentisanja i zajedničkog autorstva. Knjiga dokumentuje i teorijski promišlja napore da se „učestvovanje" u kulturi i prostoru pretvori u stvarnu društvenu praksu, otkrivajući kako obećanja, tako i izazo-

ve rada „za i sa zajednicom“. Time ovaj zbornik postaje dragocen doprinos savremenim raspravama o samoupravljanju, javnim i zajedničkim dobrima, kao i obnovi društvene solidarnosti.

Primljeno: 5. 11. 2025.
Prihvaćeno: 10. 11. 2025.